

**ETIKA, POLITIKA I JAVNA UPRAVA
ETHICS, POLITICS AND PUBLIC ADMINISTRATION****Nezir Krčalo**Fakultet za javnu upravu u Sarajevu
pridružena članica Univerziteta u Sarajevu
Patriotske lige 41,71 000 SARAJEVO

nezir.krcalo@fju.edu.ba

Sažetak

Usljed pojmovne nejasnoće etika će se kao zasebna disciplina razvijati u dva pravca, i to kao: autonomna i heteronomna etika. Prvotna smatra da je izvor morala u čovjeku samom, dok potonja zastupa gledište da je izvor morala izvan čovjeka. Moralnosti nema bez određenoga stupnja svijesti. U etici savjest znači sposobnost prepoznavanja i razlikovanja moralnog dobra i zla, odnosno moralna savjest je subjektivni sud o moralnosti čina koji želi učiniti. Da bi se prosuđivalo o nečemu kao dobrom ili lošem, potrebno je posjedovati mjerilo ili kriterij. Mjerilo za moralni sud pojavljuje se u obliku normi i pravila. Norme i pravila su obavezni, propisani od društva ili autoriteta. U osnovi normi i pravila nalaze se vrijednosti.

Etiku i politiku povezuje od Platona i Aristotela isti cilj brige za dušu i odgoj građana. Stoga je zajednički temelj etike i politike ideja pravednosti kao najveće vrline u djelovanju pojedinaca kao i u skladnom ustroju države. Zahtjev da se javna uprava odvoji od politike i da se državni službenici ne smiju baviti politikom dolazi od onih koji područje javne uprave proglašavaju vrijednosno neutralnim. Kao praktično područje nauke, javna uprava je u svom postojanju uvijek bila povezana sa vrijednostima – političkim, ekonomskim, etičkim, i dr. O trajnom postojanju ove veze potvrđuju primjeri: oblikovanje javnih politika, „novi javni menadžment“ i pisani Etički kodeksi.

Ključne riječi: etika, moral, politika, javna uprava, etički kodeks.

Summary

Due to the conceptual ambiguity of the term the ethics, as an autonomous discipline, will grow and develop into two directions, such as: autonomous ethics and heteronomous ethics. It is considered that the source of morality is inside the man himself as well as that it is outside the man by the two concepts, respectively. There is no morality without a certain extent of a developed awareness. In ethics, conscience denotes the ability to distinguish the moral good from the moral evil, or in other words a moral conscience presents a subject's judgement of the morality behind the deed one is to make. To be the judge of anything good or bad as such, it is necessary to have an inner sensibility for proper assessment, a criteria by which one is guided. It usually takes on a form of the norm and regulation. Those are essential, prescribed by either society or an authority. The values should be fundamental guidelines of both norms and regulations.

The ethics and politics have always been linked together from the times of Plato and Aristotle in terms of their common goal: cultivating and nurturing the human soul and educating citizens. Therefore their common founding principle is the idea of justice as the greatest virtue of any individual or any form of the state organisation. The request that public administration is to be separated from the politics and that the civil servants should not be involved in politics derives from those who deem the public administration as value neutral. However, being a practical field of the science, the public administration has ever since its existence been linked to the values such as political, economical, ethical ones etc. The proofs of such permanent association may be found among the disciplines of public policy forming, „new public management“ and written ethical codes.

Keywords: *ethics, morality, politics, public administration, code of ethics.*

Uvod

Aristotel će podijeliti filozofiju na teorijsku, praktičnu i poietičku. Teorijsku filozofiju obuhvaća metafiziku, fiziku i matematiku. Predmet poietičke filozofije su stvari koje nastaju čovjekovim tvorenjem (*poiesis*). Ljudski način spoznavanja u ovom području djelatnosti naziva se umijećem (*techne*), a sama poietička filozofija bavi se promišljanjem zanatskog i umjetničkog stvaralaštva. Napokon, predmet praktične filozofije su stvari

koje su po mogućnosti, tiču se odnosa čovjeka prema vlastitoj ljudskosti i prema drugim ljudima, tj. tiču se čovjekovog djelanja. Način ljudske spoznajne djelatnosti u ovom području je razboritost (*phronesis*). Prema unutrašnjoj razlici predmeta, praktična se filozofija dijeli na: **politiku, ekonomiju i etiku**.

Politika je posredovanje pojedinačnih, grupnih i opštih interesa, koje se sprovodi slobodnim vijećanjem, racionalnom argumentacijom i zajedničkim odlučivanjem o onome što se ima činiti u državi (polisu) kao onom obliku ljudskog djelanja, koji objedinjava sve oblike ljudskog djelanja. Tematika ekonomije u helenskom društvu obuhvatala je probleme porodice, braka, vaspitanja, odnosa prema robovima, te posebno problematiku prirodnog i neprirodnog načina sticanja materijalnog bogatstva domaćinstva. Sve do moderne građanske epohe održalo se ovakvo Aristotelovo utemeljenje filozofije ekonomije. Budući da moderna građanska epoha umjesto tradicionalne dvoslojne podjele društvenosti (domaćinstvo i polis-država) postavlja troslojnu podjelu (porodica, građansko društvo i država), ekonomija postaje osnovno polje djelatnosti građanskog društva. Zbog toga, u okviru tradicionalne praktične filozofije dolazi do pomjeranja osnovnog predmeta filozofije ekonomije na problematiku ekonomske realnosti građanskog društva, pa i do izdvajanja pozitivnih ekonomskih nauka iz područja praktične filozofije (politička ekonomija, ekonomika i ekonomska politika).

Etika se ne bavi stvarima kakve one jesu, već kakve trebaju da budu, te je temeljna zadaća etičara stalno preispitivati postojeću praksu. Etika je skup pravila i kriterija koji određuju koje je ponašanje dobro, a koje je loše. Dijeli se na metaetiku, normativnu etiku i primijenjenu etiku.

Metaetika istražuje izvore i značenja etičkih načela, kao i ulogu razuma u etičkom prosuđivanju.

Normativna etika artikulira pojmove dobra, zla, vrline, poroka, dužnosti, obaveza, prava, pravednosti, časnosti u najraznovrsnijem kontekstu složenosti međuljudskih odnosa. Nastoji doći do moralnih normi i životnih orijentira.

Primijenjena etika nastoji rasplesti pojedinačne kontroverzne probleme u nekom specifičnom području (medicini, ekologiji, poslovanju, javnoj upravi i sl.)

1. Etika i moral

Naziv etika izvodi se od dviju grčkih riječi: *ethos* – narav (ćud), karakter; i *ethos* – običaj, navika. Jedna Heraklitova izreka što se sastoji od samo tri riječi kazuje nešto tako jednostavno da iz njega bit *ethosa* neposredno izlazi na vidjelo. Ta izreka glasi: *ethos anthropo daimon* (fragment 119). Ona se uobičajeno prevodi "Karakter je čovjeku sudbina." Dok se *ethos* u širem značenju odnosi na boravište ili zavičaj naravi, mjesto njenog prirodnog boravišta, s druge strane *ethos* uključuje osim prirodnog i vještački zavičaj naravi, nešto što je otuđuje, što joj ne odgovara. Homer u *Ilijadi* riječ *ethos* koristi za opis stanja istinskog ratnika, za Herodota *ethos* označava uobičajeno izlazište sunca, a Heraklit riječju *ethos* označava budnost, prisutnost (s Bogom). Kod Aristotela pojam *heksis* (*habitus*- držanje) odgovara dvostrukom značenju pojma *ethos*, a označava trajno stanje, postojanost čiji je izvor istodobno i u unutarnjoj prirodi ili karakteru, ali i u običaju ili navici.

Riječ moral potječe od latinske riječi *mos* (*moris*), što znači običaj, ali i narav (ćud). Ciceron prevodi grčku riječ *ethos* u dvostrukom značenju - običaj i karakter. Radi pojašnjenja, možemo zaključiti da moral više odgovara riječi običaj (*ethos*), dok apstrakta moralnost ili (ćud)orednost u smislu kvaliteta nekog djelovanja odgovara pojmu *ethos*. Pa ipak, dvoznačnost ostaje i mogu se upotrijebiti i za jedno i za drugo.

Etika je filozofsko učenje o ljudskom djelovanju ukoliko ono stoji pod moralnom diferencijom dobra i zla. Pod moralom se podrazumijeva stanje stvarno vladajućih normi nekog kulturnog kruga. Etika i moral se međusobno odnose kao teorija i praksa. Tako se moral može definirati kao oblik ljudske prakse, oblik djelatnoga, praktičnoga odnošenja čovjeka prema svijetu, prema drugim ljudima, kao i prema samom sebi. On se manifestira u vrijednosnom procjenjivanju ljudskih postupaka i htijenja kao pozitivno ili negativno vrijednih (nevrijednih), pri čemu se prvi odobravaju, žele, preporučuju, zapovijedaju, a drugi ne odobravaju, kude, osuđuju, zabranjuju. Moralni sud govori da je nešto dobro ili loše. Da bi se prosuđivalo o nečemu kao dobrom ili lošem, potrebno je posjedovati mjerilo ili kriterij. Mjerilo za moralni sud pojavljuje se u obliku normi i pravila. Norme i pravila su obavezni, propisani od društva ili autoriteta. Bitno je i neprocjenjivo za svaki moral da je dugotrajna prisila.

U osnovi normi i pravila nalaze se vrijednosti. Vrijednosti predstavljaju nešto što je poželjno ili vrijedno za određenu socijalnu grupu i što se kao takvo pokazalo tokom zajedničkog života i opstanka grupe. Neke vrijednosti su značajnije, pa se govori o određenom poretku ili hijerarhiji vrijednosti.

Osim atributa dobro – loše, u moralnim sudovima prevladavaju kategorije treba – ne treba. One izražavaju objektivnu i subjektivnu stranu moralnog fenomena. Nije dovoljno da čovjek samo prihvaća ili poštuje moralne norme i pravila, nego treba biti sposoban i da razumije i zna što treba činiti u određenim situacijama, tj. da je u stanju samostalno odlučivati i birati između brojnih mogućnosti. Moral je ljudska obaveza čijim se izvršavanjem čovjek ostvaruje kao ljudsko biće. Kao vanjska sankcija javlja se društvena osuda i isključivanje iz grupe, a kao unutarnja sankcija – grižnja savjesti.

2. Svijest i savjest

Nema moralnosti bez određenoga stupnja svijesti. Svijest se izražava kao sposobnost planiranja i predviđanja postupaka i njihovih posljedica. Jedino čovjek kao svjesno biće može postavljenim ciljevima i budućim stanjima koja je zamislio, odrediti sadašnje stanje, oblikovati ga i voditi prema budućem željenom stanju. Čovjek je u stanju procjenjivati i predviđati svoje postupke, kao i njihove posljedice i temeljem toga odlučivati, odnosno vršiti izbor između mogućih alternativa. Za moralnu praksu svijest je bitna zbog razloga što omogućava uvid u posljedice ljudskih postupaka u odnosu na pojedinca i društva kao cjeline. Za donošenje moralnih sudova bitno je prije svega poznavanje ljudi i ljudskih odnosa.

Savjest – (lat. *conscientia* = *saznanje, svijest*), prisutnost uma samome sebi u činu shvaćanja i suđenja. U etici savjest znači sposobnost prepoznavanja i razlikovanja moralnog dobra i zla, odnosno moralna savjest je subjektivni sud o moralnosti čina koji želi učiniti; stoga je ona subjektivna posljednja norma koju čovjek mora slijediti u svom djelovanju. Riječ je o kvalitetu djelovanja te je nužno poznavati “strukturu” savjesti:

1. prasavjest, iskra ili svjetlo savjesti (grč. *syntereo* – čuvam; *sineid* – saznati, biti svjestan).
2. naš usvojeni temeljni vrijednosni sistem po kojem nastaje naš životni projekat.
3. savjest u užem smislu – čin sinteze dva prethodna elementa.

Savjest se izražava kao izraz ocjene vlastitih postupaka temeljem svijesti o posljedicama postupaka i razvijenog osjećanja dužnosti i obaveznosti. Ocjenjujući svoje postupke s aspekta poštivanja potreba drugih ljudi pojedinac razvija osjećaje moralne dužnosti i obaveze. Savjest se definira kao moralna samoocjena, kao moralni sud osobe o sebi samoj, koje prati osjećanje zadovoljstva ili nezadovoljstva sobom. To je jedna vrsta emotivnog stanja u kojemu pojedinac temeljem spoznaje što je dobro, a što je loše, izriče moralni sud o vlastitim postupcima, pokušavajući svoje postupke promatrati očima drugih ljudi.

3. Jedinstvo etike i politike

Politika je povezana s etikom i ekonomijom u praktičnoj filozofiji od Platona i Aristotela zato što ljudsko djelovanje nije samo izolirana djelatnost pojedinaca nego se promatra u povezanosti s ustavom i zakonima grada i države, s jedne strane, te sa životom u kućanstvu, domaćinstvu i porodici, s druge strane. Država se ne svodi na aparat sile i represije, organizaciju vlasti, nego poima u svom izvornom pojmu kao zajednica slobodnih i jednakih građana koji u pravnom i ćudorednom okruženju djeluju na etičko-političkom temelju.

Ono što povijesno povezuje politiku i etiku jesu zajedničke ljudske stvari ili djelatnost i življenje u zajednici usmjereno na dobar i sretan život. Riječ je o svojevrsnom praktičnom znanju na kojemu se temelji djelovanje. Dok etika razmatra činidbe čovjeka kao pojedinca, politika se odnosi na umno djelovanje građana u zajednici, gradu, općini, državi. Pojam je politike dvoznačan jer iskazuje jednako zajedničko djelovanje i javnu stvar života građana kao i misaono razmatranje toga djelovanja u smislu političke znanosti. Etiku i politiku povezuje od Platona i Aristotela isti cilj brige za dušu i odgoj građana. Stoga je zajednički temelj etike i politike ideja pravednosti kao najveće vrline u djelovanju pojedinaca kao i u skladnom ustroju države. Ljudi razvijaju vlastite duhovne i naravne sposobnosti te ozbiljuju najviše ljudske mogućnosti sudjelovanjem u cjelini bitka i životom u političkoj zajednici slobodnih i jednakih građana.

Obnavljanje Aristotelova pojma *phronesis* i Kantove rasudne moći u suvremenoj praktičnoj filozofiji proizašlo je iz nastojanja za prevladavanjem i izbjegavanjem jednostranosti tehnološke racionalnosti u instrumentalnoj i strategijskoj ulozi. Praktična filozofija kao filozofija o ljudskim stvarima

treba povezati etičko i političko iskustvo s razboritošću (*phronesis*) kako bi se omogućilo primjereno razumijevanje i ozbiljenje u suvremenom svijetu koje bi prevladalo pogubnu haotičnost zbivanja i procesa. Za političko djelovanje i življenje ključno značenje ima razboritost kao praktično znanje živoga rasudbenog uma. Aristotelov pojam *phronesis* nije puka pamet ili razbor. Dok pamet nije vrlina nego je dar prirode (božanski dar), *phronesis* je vrlina jer obuhvaća cjelinu života i omogućuje razboritu čovjeku izbor dobra nasuprot neumnom nagonu. Praktično znanje i rasudbeni dio uma omogućuje promišljanje i izbor u konkretnoj životnoj situaciji.

4. Etika i javna uprava

Iako moderne teorije uprave naglašavaju da uprava ima vrijednosni sadržaj, ipak pojedini naučnici i praktičari područje javne uprave predstavljaju vrijednosno neutralnim sa zahtjevom da se javna uprava odvoji od politike i da se državni službenici ne smiju baviti politikom. Ovaj zahtjev previđa ono što je posve bjelodano. Kao „praktično područje nauke“, javna uprava stalno je u svom postojanju bila povezana sa vrijednostima, a tradicionalna veza politike, etike i ekonomije u javnoj upravi zaživljava u svojoj praktičnosti upravo putem vrijednosti. U osnovne političke vrijednosti u javnoj upravi spadaju: odgovornost, odziv, legitimnost, društvena pravičnost, otvorenost, preglednost, i dr. Ekonomske vrijednosti su sljedeće: uspješnost, ekonomičnost, produktivnost, efikasnost, inovativnost, rukovođenje kojima se nužno dodaju još i praktične i pravne vrijednosti. „Novi javni menadžment“ (*new public management*) je favoriziranje već odavno postojećih ekonomskih vrijednosti u javnoj upravi. Na tragu rečenog, nužno je spomenuti da je javna uprava svakako povezana sa pravnim i profesionalnim, ali i socijalnim i demokratskim vrijednostima.¹

Konačno, moralne i sve druge norme, proistječu iz vrijednosti. Ali, moralne norme nikada nisu isto što i druge, na primjer pravne norme, koje su u potpunosti racionalizirane i nastaju po osnovu vrijednosnog procjenjivanja izvanjski zadane društvene stvarnosti. Etičke vrijednosti svoje izvorište imaju u unutarnjoj naravi ili karakteru koji se realizuje u vidu poželjnog ponašanja uvijek određenog spram odgovarajuće norme, tj. kao odgovor na nju. Tako pojam morala, kako je to primijetio Aristotel, obuhvata ili stapa obadva značenjska okvira (*habitus*), unutarnje i vanjsko, karakter i običaj. Vanjsko

¹ Ferid Otajagić, *Sistem osnovnih vrijednosti u javnoj upravi s posebnim osvrtom na stanje u Bosni i Hercegovini*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 7.

djelovanje je najprije određeno unutarnjim stanjem, što znači - izvrstan karakter uvijek polučuje izvrsno djelovanje, i obrnuto. Da bi se pospješilo kvalitetno moralno djelovanje u određenoj instituciji ili organizaciji, pristupilo se izradi (pisanih) etičkih vodiča ili principa. Drugim riječima rečeno, vanjskim pravilima se apeluje na savjest ili ono unutarnje. Heraklit nije rekao da je običaj čovjeku sudbina, nego: „Karakter je čovjeku sudbina“. Moralne norme propisane od strane društva ili nekog autoriteta suzbijaju na izvjestan način negativna stremljenja ljudske naravi ili karaktera, ali nemaju moć eliminacije istih. Postavlja se pitanje: koju vrstu normi slijediti da bi se doseglo stanje *ethosa* koje garantira kvalitetno i razborito djelovanje?

Koliki je upliv etike u javnoj upravi najbolje se da sagledati primjerom, odnosno putem samjerljivosti temeljnih vrijednosti državne službe sa principima etičkog kodeksa.

Temeljne vrijednosti državne službe:²

- Integritet – podrazumijeva vršenje poslova državnog organa isključivo u javnom interesu i stavljanje obaveza državne službe iznad ličnih interesa državnog/e službenika/ce; podrazumijeva djelovanje unutar okvira temeljnih vrijednosti državne službe;
- Kompetentnost – podrazumijeva vršenje poslova državnog organa u skladu sa visokim nivoom kvalifikacija i profesionalizma koje državni/na službenik/ca kontinuirano provodi i razvija;
- Politička nepristrasnost – podrazumijeva djelovanje isključivo na osnovu okolnosti slučaja i na način koji nije određen stavovima ijedne političke partije; podrazumijeva održavanje tradicije političke nepristrasnosti državne službe;
- Neutralnost – podrazumijeva obavljanje obaveza prema načelima pravičnosti i jednakosti, te reflektuje državnu službu u skladu s načelima jednakosti i odsustva predrasuda;
- Zakonitost – podrazumijeva vršenje poslova državnog organa u skladu sa zakonom i s podrškom funkcionisanju prava;
- Poštenje – podrazumijeva iskrenost i otvorenost; podrazumijeva korištenje javnog novca i drugih resursa samo za ovlaštenu javnu svrhu za koju su namijenjena;

² Taida Begić, *Poziv na odgovornu i profesionalnu državnu službu u Bosni i Hercegovini: Vrijednosti i etički standardi u sistemu državne službe Bosne i Hercegovine*, Fond otvoreno društvo, 2007.

- Odgovornost – podrazumijeva odgovorno ispunjavanje obaveza i dužnosti; podrazumijeva javnu odgovornost pri djelovanju i ponašanju državnih službenika/ica;
- Transparentnost i otvorenost – podrazumijeva rukovanje informacijama koliko je moguće otvoreno u okviru pravnog okvira; podrazumijeva poštivanje vrijednosti transparentnosti, u isto vrijeme imajući u vidu dužnost povjerljivosti u skladu sa zakonom;
- Korektno ponašanje – podrazumijeva tretiranje drugih državnih službenika/ca kao i građana/ki s najvećim mogućim stepenom ljubaznosti, razumijevanja, raspoloživosti i poštovanja i bez ikakvih predrasuda;
- Efikasnost i efektivnost – podrazumijeva ekonomično, ekspeditivno i razborito korištenje javnog novca i ostalih resursa;
- Pravičnost – podrazumijeva donošenje odluka na nediskriminatorski i pravedan način;
- Odgovornost – podrazumijeva odgovornost prema vladi, drugim državnim službenicima/ama i javnosti;
- Egzemplarnost – podrazumijeva odgovornost svakog/e državnog/e službenika/ce da svojim djelovanjem i ponašanjem, tj. individualnim primjerom ističe poštivanje temeljnih vrijednosti državne službe;
- Liderstvo – podrazumijeva odgovornost, posebno najvišeg menadžmenta (rukovodeće državne službenike/ce) da vlastitim primjerom promovišu i podržavaju temeljne vrijednosti; podrazumijeva ponašanje koje podržava temeljne vrijednosti i dobru reputaciju državne službe;
- Izbjegavanje sukoba interesa – podrazumijeva da lični interesi državnog/e službenika/ice ne dođu u sukob s pozicijom državnog/e službenika/ice; podrazumijeva neučestvovanje u svakoj aktivnosti koja nije u skladu s korektnim vršenjem njegovih/njenih dužnosti ili koja na bilo koji način limitira vršenje dužnosti;

Principi etičkog kodeksa:

U ostvarivanju principa Kodeksa,³ državni službenik obavezan je da preduzima, u skladu sa ovim Kodeksom, određene radnje i mjere, odnosno da se suzdržava onih radnji koje su kao takve zabranjene.

³ Agencija za državnu službu Federacije Bosne i Hercegovine, Etički kodeks za državne službenike u Federaciji BiH.

U izvršavanju zadataka predviđenih opisom radnog mjesta, pored obaveza koje proizilaze iz ustava, zakona i drugih propisa, **državni službenik** osigurava:

- poštivanje Ustava Bosne i Hercegovine, Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, zakona i drugih propisa u Državi Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine;
- poštivanje i privrženost pravnom poretku Države Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine;
- poštivanje vrijednosti međunarodnog prava;
- sprečavanje zloupotrebe pozicije u organu državne službe u korist ličnog interesa;
- savjesno, stručno, samostalno i odgovorno obavljanje zadataka, uz puno zalaganje za afirmaciju državne službe i čuvanje njenog ugleda, o čemu se mora voditi računa i van radnog vremena;
- pronalaženje, u svakom konkretnom slučaju, na ustavu i zakonu zasnovanog rješenja i sprečavanje nepravilnosti u radu organa državne službe;
- strpljivo, pristojno i ljubazno ponašanje prema zaposlenim u organu državne službe, prema građanima kao strankama, u ostvarivanju njihovih ustavom i zakonom utvrđenih prava, poštivanje njihovog dostojanstva, prava i sloboda, ravnopravnosti i jednakosti;
- ažurnost i tačnost u radu;
- poštivanje radne discipline;
- razvijanje ličnog entuzijazma za rad u konkretnom organu državne službe i kult rada uopće;
- što bolje uslove za rad drugih zaposlenih u organu državne službe (npr. da se uzdrži od glasnog smijanja, galame, dovikivanja, bacanja stvari, igre i šale koje su nedolične za državnu službu);
- prikladnu odjevenost;
- svođenje privatnih posjeta u organu državne službe na najmanju mjeru;
- da se imovina i radno vrijeme ne koriste u privatne svrhe;
- njegovanje lijepe riječi (usmene i pisane) na jezicima koji su u službenoj upotrebi u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- stalno opće i stručno obrazovanje, usavršavanje i kulturno ponašanje;

- da svoje znanje prenosi nesebično na druge zaposlene u organu državne službe i da im daje tačne informacije;
- da nagrađivanje bude samo rezultat rada;
- izbjegavanje sklonosti ka favoriziranju određenog državnog službenika;
- razvijanje kolegijalnih i korektnih odnosa prema drugim državnim službenicima.

Državnom službeniku nije dozvoljeno:

- obavljanje ili neobavljanje nekog posla u državnoj službi u kojem postoji njegov lični interes;
- da koristi imovinu organa državne službe u privatne svrhe. To se prvenstveno odnosi na kancelarijski materijal, telefon i druga sredstva rada;
- povlašćivanje i prekoračivanje određenih prava zbog političke, nacionalne, rasne, vjerske, spolne ili druge pripadnosti;
- iskazivanje sklonosti prema nekoj fizičkoj ili pravnoj osobi u postupku rješavanja predmeta;
- postojanje materijalnog interesa u rješavanju predmeta iz nadležnosti državnog organa;
- davanje informacija ako to nije u skladu sa zakonom, drugim propisom, pravilima i zahtjevima organa državne službe;
- zloupotrijebiti poziciju u organu državne službe u korist ličnog interesa;
- nanošenje materijalne štete organu državne službe, namjerno ili iz krajnje nepažnje ili podstrekavanje drugih da to čine;
- da u službenim prostorijama koriste, posjeduju, prodaju, prenose ili kupuju alkohol i druga zabranjena sredstva;
- primanje poklona od trećih osoba.

Pod poklonima iz alineje 10. tačke 6. ovog kodeksa podrazumijeva se svaki poklon koji ima novčanu vrijednost, a uključuje novčana sredstva i usluge.

Organi državne službe mogu u skladu sa zakonom i ovim Kodeksom zbog svojih specifičnosti utvrditi i druga pravila ponašanja državnih službenika.

Izvori i literatura

Pusić, Eugen (2002), *Upravljanje u suvremenoj državi*, Savremena javna uprava, Zagreb.

Pažanin, Ante (2001) *Etika i politika*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb.

Kangrga, Milan (2004), *Etika*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.

Čović, Ante (2004), *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb.

Mišić, Anto (2000), *Rječnik filozofskih pojmova*, Verbum, Split.

Kant, Immanuel (1990), *Kritika praktičkog uma*, Naprijed, Zagreb.

Kant, Immanuel (2003), *Osnivanje metafizike čudoređa*, Feniks, Zagreb.

Mur, Dž. E. (1998), *Principi etike*, Plato, Beograd.

Moore, B. (1998), *Moral Aspects of Economic Growth*. Ithaca: Cornell University Press.

Tugendhat, Ernst (2003), *Predavanja o etici*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb.

Morin, Edgar (2004), *Etika*, Masmedia, Zagreb.

Raz, Dž. (2005), *Etika u javnom domenu*, Cid, Podgorica.

Aristotel (1992), *Nikomahova etika*, HSN, Zagreb.

Čehok I., Koprek I. (1996), *Etika*, priručnik jedne discipline, Školska knjiga, Zagreb.

Sikula A. (1996), *Applied Management Ethics*, Irwin, Chicago.

Babić-Avdispahić, J. (2005), *Etika, demokracija i građanstvo*, Sarajevo: Svjetlost / Ethos.

Tompson, D F. (2007), *Politička etika i javna služba*, Glasnik, Beograd.

Talanga J. (1999), *Uvod u etiku*, Hrvatski studiji – Studia Croatica, Zagreb.

Begić, Taida, *Poziv na odgovornu i profesionalnu državnu službu u Bosni i Hercegovini: Vrijednosti i etički standardi u sistemu državne službe Bosne i Hercegovine*, Fond otvoreno društvo, 2007.

Otajagić, Ferid, *Sistem osnovnih vrijednosti u javnoj upravi s posebnim osvrtom na stanje u Bosni i Hercegovini*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, br. 7.

Etički kodeks za državne službenike u FBiH, Sl. novine FBiH br. 7/05; 82/09